

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ВУЛИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

CLARIFYING THE CONCEPT OF STREET CRIME

Бабійчук В.С., аспірантка кафедри кримінально-правової політики
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розкривається актуальне питання визначення поняття вуличної злочинності, зокрема насильницької, як теоретичного та прикладного концепту. Автором висувуються дві гіпотези щодо існування вищезгаданого поняття. Перший підхід визначає вуличну злочинність як словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знання. Другий – спростовує необхідність закріплення вказаного термінологічного конструкту на законодавчому рівні з причини відсутності його прикладної ваги.

На основі детального аналізу чинної законодавчої бази та доктринальних напрацювань у заданій сфері наукового знання розкриваються лексеми-складові поняття, а також дотичні до предмету дослідження поняття (наприкл. злочинності у громадських місцях; злочинів, вчинених у межах вуличного простору тощо). Автор висуває власний підхід до визначення ключових понять теми дослідження. Детерміновано поняття вуличної насильницької злочинності. Задля звуження предмету дослідження автором наведені протиправні діяння, які не підпадають під ознаки вуличної злочинності (правопорушень, вчинених у громадських місцях).

Акцентовується увага на необхідності врахування науковою спільнотою правозастосовної практики Верховного Суду, зокрема висновків щодо кваліфікації правопорушень, які підпадають під ознаки вуличної злочинності. Зокрема проаналізовано та викладено ключові аспекти позиції колегії суддів щодо сутності проникнення для цілей кваліфікації розбю.

Цією статтею автори підкреслюють обов'язок законодавця унормувати перелік елементів інфраструктури, на які поширюється режим громадського місця задля уникнення порушення основоположного принципу демократичного суспільства – принципу правової визначеності.

Зауважено, що відсутні об'єктивні підстави для застосування аналогії або поширеного тлумачення для цілей кримінального права, зокрема не вбачається за доцільне керуватися підзаконними актами, які були створені не для цілей унормування та застосування норм матеріального та процесуального кримінального законодавства.

Акцентовано на необхідності проведення комплексних кримінологічних досліджень вуличної насильницької злочинності з метою розробки адекватних заходів запобігання та протидії цьому негативному явищу об'єктивної дійсності.

Ключові слова: вуличний злочин, громадський простір, вулична насильницька злочинність, вулиця, громадське місце, вуличний простір.

The article addresses the pertinent issue of defining the concept of street crime, in particular violent crime, as both a theoretical and applied concept. The author puts forward two hypotheses regarding the existence of the above concept. The first approach defines street crime as a term denoting the concept of a special field of knowledge. The second approach refutes the need to enshrine this terminological construct at the legislative level due to the lack of its practical significance.

Based on a detailed analysis of the current legislative framework and doctrinal developments in this area of scientific knowledge, the author reveals the lexical components constituting the concept, as well as the concepts related to the subject matter of the study (e.g., crime in public places; crimes committed within the street space, etc.) The author puts forward his own approach to defining the key concepts within the research topic. The concept of street violent crime is determined. In order to narrow down the scope of the study, the author cites unlawful acts that do not fall under the characteristics of street crime (offenses committed in public places).

The author emphasizes the need for the scientific community to take into account the law enforcement practice of the Supreme Court, in particular, the conclusions regarding the qualification of offenses which addresses the issue of street crime. In particular, the author analyzes and outlines the key aspects of the panel of judges' position on the essence of breaking and entering for the purposes of qualifying robbery.

In this article, the author underscores the obligation of the legislator to regulate the list of infrastructure elements covered by the public place regime in order to avoid violation of the fundamental principle of a democratic society – the principle of legal certainty.

It is noted that there are no objective grounds for applying analogy or extended interpretation for criminal law purposes, particularly, sub-legislative acts that weren't created for the purposes of regulating and applying the substantive and procedural criminal law also not intended.

The author emphasizes on the necessity of conducting comprehensive criminological studies of street violent crime in order to develop adequate measures for prevention and combating this negative phenomenon.

Key words: street crime, public space, violent street crime, street, public place, street space.

Грунтовний та якісний термінологічний аналіз дозволяє простежити еволюцію підходів до запобігання вуличній насильницькій злочинності, промаркувати настрої в суспільстві щодо заданої проблематики та загалом проілюструвати взаємовплив законодавчих змін на тенденції у кримінально-правовій політиці держави.

Теоретичні підходи до розуміння сутності явища, питання визначення поняття вуличної насильницької злочинності, зокрема його лексем-складових та дотичних понять (наприкл. злочинності у громадських місцях тощо) неодноразово поставали предметом наукових досліджень та висвітлені у ряді публікацій Головкина Б. М., Півня А. В., Семенишина М. О., Бочарової К. А., Зелінського А. Ф., Голіни В. В., Даньшина І. М., Шакуна В. І., Сташиса В. В., Тація В. Я., Бойко В. В., Бабенка А. М., Саймона Хелсворта, Джефрі Роса, Джона Дугласа, Стефана Джонса та інших.

Поняття вуличної злочинності, зокрема насильницької, міцно укорінилось у науковому обігу та набуло ознак сталого широковживаного у спеціальній лексиці словосполучення. На перший погляд категорія є достатньо розробле-

ною, однак це ще не свідчить про комплексне розуміння усієї мовної конструкції та її однозначного розуміння у кримінологічній науці.

Слід зауважити, що термін наразі існує лише на теоретичному рівні та не є продуктом нормотворчості, а тому його дефініції не знайти в законодавчих текстах. З наведеного можна зробити два припущення.

Перше полягає:

– у відсутності потреби в закріпленні конструкції як такої, що не набула ознак юридичного терміна та не застосовується у судовій практиці;

– конструкція існує як узагальнений мовленнєвий аспект пізнання певної об'єктивної сфери дійсності;

– конструкція є комплексом словесних одиниць для побудови академічного діалогу в межах заданої тематики;

– це абстрактне поняття, щодо якого існує консенсус в наукових колах і яке необхідне для сприйняття вуличної насильницької злочинності як явища.

Друге дозволяє зробити висновок про недостатню обґрунтованість вказаного термінологічного конструкту.

Тому необхідним постає комплексне дослідження, яке висвітлить еволюцію смислового наповнення терміна включно з доктринальними підходами та на рівні законодавчого втілення окремих його системних елементів, зокрема дозволить окреслити розуміння проблематики вуличної злочинності та насильницької злочинності на міжнародному рівні.

Подібний мультифакторний аналіз дозволить побудувати необхідний теоретично-прикладний фундамент для виправдання необхідності існування вказаної категорії як наукового терміна, а також сприятиме переосмисленню його визначення з урахуванням соціально-політичних реалій.

Оскільки поняття характеризується через зміст та обсяг, а конструкція «вулична насильницька злочинність» є прямим прикладом обмеження поняття, шляхом розширення його змісту, то доцільним вбачається поступовий аналіз кожного з елементів згаданого словосполучення.

На відміну від доктринальних дефініцій, більш стабільними поняттями постають такі, що визначені на нормативному рівні, тому доцільно розпочинати дослідження саме з аналізу наявних понятійних категорій у законах та інших нормативних актах (указах, постановах, розпорядженнях).

Відповідно до Закону України «Про автомобільні дороги» від 08 вересня 2005 року № 2862-IV вулицею є автомобільна дорога, призначена для руху транспорту і пішоходів, прокладання наземних і підземних інженерних мереж у межах населених пунктів [1].

ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій», затверджений наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 26 квітня 2019 року № 104, визначає площі, майданчики, парки, сквери, бульвари, проходи і вулиці в забудові населеного пункту, що призначені для руху пішоходів та можливості проїзду (під'їзду) лише спеціального транспорту як пішохідну зону (пункт 3.43).

Класифікація вулиць і доріг населених пунктів виглядає так: магістральні дороги, магістральні вулиці загальноміського та районного значення, місцеві вулиці та дороги (пункт 10.7) [2].

Зокрема, у Законі України «Про благоустрій населених пунктів» від 06 вересня 2005 року № 2807-IV визначені такі поняття, дотичні до предмету аналізу:

– територія як сукупність земельних ділянок, які використовуються для розміщення об'єктів благоустрою населених пунктів: парків, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, шляхів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних об'єктів, об'єктів промисловості, комунально-складських та інших об'єктів у межах населеного пункту;

– вулично-дорожня мережа – призначена для руху транспортних засобів і пішоходів мережа вулиць, доріг, внутрішньоквартальні та інші проїзди, тротуари, пішохідні та велосипедні доріжки, набережні, майдани, площі, а також автомобільні стоянки та майданчики для паркування транспортних засобів з інженерними та допоміжними спорудами, технічними засобами організації дорожнього руху;

– зелені насадження – деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного і штучного походження на визначеній території населеного пункту [3].

Виключно в рамках наукової дискусії та, задля актуалізації поняття вуличної насильницької злочинності, можна спробувати визначити вулицю як відкриту частину території населеного пункту, призначену для безперешкодного руху транспорту та громадян.

Базисними ознаками, на які треба зважати, визначаючи місце як вулицю, є:

- вільний доступ транспорту та громадян;
- пункт, у межах якого існує це місце, має бути населеним, тобто середовищем (сталого або тимчасового) проживання певної кількості людей;
- наявність багатоповерхової або садибної забудови;
- є елементом розвинутої або малорозвинутої інфраструктури.

З огляду на згадані фрагменти нормативних актів, вулицею також слід вважати автомобільну дорогу, різноманітні місцеві та міжміські дороги з різним статусом та призначенням, у тому числі автомагістралі, тротуари, площі, проспекти, бульвари, набережні, мости, шляхопроводи, естакади, проїзди, зупинки громадського транспорту, парки, сквери, провулки, завулки, двори, за винятком приватних домоволодінь, зелені насадження та елементи благоустрою.

Відповідно до пункту 40 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 298, зі змінами, внесеними згідно з наказом від 17 серпня 2023 року № 231 (далі – Положення), кримінальними правопорушеннями, що вчинені в умовах вулиці, є:

- крадіжки з ресторанів, кафе, закладів громадського харчування, магазинів, ларків, кіосків, транспортних засобів, інших об'єктів, якщо проникнення в них здійснено безпосередньо з вулиці;
- незаконне заволодіння транспортним засобом, якщо він знаходиться на вулиці, біля будинків, на стоянках, які не охороняються [4].

Дещо алогічним на перший погляд видаються уточнення першого та другого абзаців: «якщо проникнення в них здійснено безпосередньо з вулиці», «які не охороняються». З одного боку, вони допомагають вирізнити правопорушення в умовах вулиці з масиву інших суміжних порушень, полегшують процес класифікації правопорушень, доречні з точки зору статистичних цілей. А втім, одразу виникають закономірні питання: якими іншими способами можна проникнути до вказаних місць; чи є вчиненням в умовах вулиці правопорушення, пов'язане з проникненням, якщо стоянка охороняється, однак є, наприклад, відокремленою частиною вулиці?

На вказані питання можна знайти відповіді у правозастосовній практиці Верховного Суду, яка є певним орієнтиром для національної судової системи та правників. Постановою від 18 квітня 2018 року у справі № 569/1111/16-к Велика Палата висловила позицію щодо сутності проникнення для цілей кваліфікації розбою, ключові аспекти наведені нижче:

- проникнення не буде інкримінуватись особі, яка потрапила до приміщення з вільним доступом, навіть якщо така мала злочинний умисел;
- проникнення має відбутися без законної підстави, тобто без дозволу (наприклад, за відсутності запрошення власника);
- спосіб проникнення не впливає на кваліфікацію (тобто суд не оцінюватиме факт наявності (відсутності) у зловмисника нестандартного мислення);
- поєднанням з проникненням буде діяння, скоєне після зміни режиму доступу до об'єкту, а також, коли особа без перешкод потрапила до приміщення з обмеженим доступом та заволоділа майном через зловживання довірою (обман), наприклад, суб'єкт потрапив до закладу у робочі години, однак залишився і після закриття, маючи злочинну мету;
- ознака проникнення не може бути застосована до особи, яка має безперешкодний доступ до об'єкту у зв'язку зі службовим становищем (виконанням службових обов'язків);
- важливу роль для правильної правової оцінки діяння відіграє також спрямованість умислу (мета, з якою особа

потрапила до приміщення), наприклад, особа заволоділа майном, але на момент отримання доступу до приміщення умислу на це не було;

– факт усвідомлення незаконності потрапляння [5].

Поняття вуличної злочинності не доцільно аналізувати, абстрагуючись від інших, дотичних за змістом і сутністю конструкцій. Однак, якщо з поняттям вулиці законодавець визначився доволі чітко, діаметрально протилежною постає ситуація з поняттям громадського місця.

Як вбачається з Положення, вулицею є громадське місце, а точніше: «громадськими місцями є такі, що використовуються громадянами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів та інших потреб (вулиці, площі, вокзали, аеропорти, магазини, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби, пляжі в період їх роботи, а також громадський транспорт під час перебування в ньому громадян, ділянки лісу, поля під час проведення на їх території організованих масових зібрань), приміщення вокзалів, пасажирські (приміські) потяги, літаки, катери, пароплави, перони, платформи, пристані та інші місця під час очікування посадки та висадки пасажирів».

Рис. 1

Допоміжними при обмеженні сутності поняття «громадське місце» слугують уточнення, зазначені у Положенні. Наприклад, не є громадськими територіями з обмеженим доступом, не пов'язані з обслуговуванням пасажирів. Зокрема, з метою звуження кількості можливих протиправних діянь, вказано, що не слід вважати такими, що вчинені у громадських місцях:

– продовжувані кримінальні правопорушення;

– учинені в житлових приміщеннях для постійного або тимчасового проживання, місцях загального користування за місцем проживання;

– учинені на території підприємств, установ та організацій, незалежно від того, чи є до них вільний доступ, крім випадків, коли дії осіб, які знаходяться у вказаних місцях, є неправомірними.

Слід зауважити, що вихідне формулювання останнього речення пункту 37 Положення «...крім випадків, коли особи, які знаходяться у вказаних місцях, своїми неправомірними діями порушують інтереси сторонніх осіб» створює ефект перевантаження (внаслідок використання уточнення: «порушують інтереси інших осіб»), оскільки неправомірні дії апріорі порушують інтереси інших суб'єктів та (або) правопорядок.

Відповідно до пункту 39 Положення вулицею вважається відкрита частина території міста чи населеного пункту (крім приміщень та будівель), на якій перебувають громадяни, рухається транспорт і до якої є вільний доступ у будь-яку пору року та час доби [4].

Відповідно до Закону України від 22 вересня 2005 року № 2899-IV «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» зазначено, що громадське місце – частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна чи відкрита для населення вільно або за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, у тому числі під'їзди будівель і споруд, а також підземні переходи, стадіони, паркінги.

У законі, зокрема, наведений перелік з 16 пунктів, де поіменовані місця та території, де заборонено вживати тютюнові вироби (ліфти, територія навчальних закладів, підземні переходи, заклади ресторанного господарства, таксі тощо). Застосувавши аналогію, можна припустити, що на всі ці елементи інфраструктури також поширюється режим громадського місця. Однак з припущеннями слід поводитися дуже помірковано, оскільки поширювальне тлумачення законодавчих конструкцій, особливо для цілей, пов'язаних із застосуванням кримінального права, може призвести до подвійного тлумачення та, загалом, порушення есенційного для демократичних суспільств принципу правозастосування – правової визначеності [6].

Інструкція про єдиний облік злочинів від 26 березня 2022 року № 20/84/293/126/18/5 з метою унормування методики обліку та створення єдиного підходу до ведення статистичної звітності громадськими місцями пропонує вважати вулиці, площі, парки, сквери, міський громадський транспорт, ринки та інші місця [7]. Слід зауважити, що перелік не є вичерпним та може бути істотно розширеним за умови відповідності «інших місць» ознакам, призначеним громадським.

Відповідно до Інструкції про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони від 10 жовтня 2016 року № 515, громадським місцем є будівля (споруда) або будь-яка її частина з вільним доступом до неї населення або за запрошенням, або за плату, або постійно, або періодично, зокрема під'їзди, підземні переходи, стадіони тощо [8].

У Кодексі України про адміністративні правопорушення знаходимо перелік громадських місць: вулиці, закриті спортивні споруди, сквери, парки, всі види громадського транспорту (включаючи транспорт міжнародного сполучення) (стаття 178) [9].

Спираючись на вищевказані прямі й опосередковані нормативні згадки щодо поняття громадського місця, складно виокремити дефініцію. Загалом не вбачається за доцільне намагатись тлумачити поняття, керуючись переліками та нормативами, натомість слід зосередитись на ознаках, властивих досліджуваному предмету, явищу чи процесу дійсності.

Оскільки термін не визначений як поняття у тексті чинного Кримінального кодексу України, а також відсутня стала судова практика з цього приводу, складно дискутувати про його семантичне значення і, відповідно, актуально залишається проблема однорідного тлумачення вказаного кримінально-правового поняття.

Водночас не вбачається за доцільне керуватися підзаконними актами, які були створені не для цілей унормування та застосування норм матеріального та процесуального кримінального законодавства.

Обґрунтовується вказана позиція тим, що:

1) деякі акти розповсюджуються на обмежене коло суб'єктів, наприклад, звичайні громадяни не мають доступу до ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2) сумнівним є використання понять адміністративного законодавства, інших побічних нормативних актів, положень, інструкцій для цілей кримінальної кваліфікації з огляду на специфіку інституту кримінального права та те, що правозастосовна мета впливає на значення, з огляду на кінцеві цілі задаються параметри для введених в нормативний обіг одиниць мови;

3) подібне мозаїчне розташування складових поняття «громадського місця» не сприяє чіткому розумінню його фактичної сутності.

Вітчизняні кримінологи пропонують детермінувати громадське місце як відкриту територію невикористаного і нежитлового призначення, яка використовується невикористаним колом людей для спільного пересування, спіл-

кування, відпочинку, проведення видовищних заходів у будь-який час доби і пору року, що послаблює соціальний контроль, сприяє деперсоніфікації міжособистих відносин і несе загрозу злочинних посягань [10].

Зокрема, вулицю визначають як вільну для доступу, включену до інфраструктури населеного пункту територію, яка характеризується тимчасовою та просторовою нерівномірністю соціального контролю і переважно анонімністю поведінки [11].

Дослідники також оперують поняттям «вуличний простір» – відкрита та вільна для доступу населення частина території населеного пункту поза межами житлових приміщень, території підприємств, установ, організацій та приватних володінь. Відповідно злочиним, вчиненим у межах вуличного простору, пропонують вважати передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом злочину на відкритій та вільній для доступу населення частині території населеного пункту поза межами житлових приміщень, території підприємств, установ, організацій та приватних володінь [12].

З точки зору побутового розуміння вуличну злочинність складно співвідносити з діяннями, на кшталт крадіжок з приміщень різного функціонального призначення, громадського транспорту (котрі опосередковано пов'язані з вулицею, так званним актом «проникнення» ззовні), оскільки навіть спеціальні визначення містять словосполучення «вільний для доступу», «відкритий». Натомість приміщення – це завжди про обмежений простір.

Варто зазначити, що для статистичних цілей не завжди доцільно включати до категорії вуличної злочинності кри-

мінальні правопорушення, вчинені в умовах вулиці. При розробці програм віктимологічної профілактики розмежування також має значення, оскільки безпека на вулиці та безпека у приміщенні визначається дещо відмінними маркерами.

З огляду на вищенаведене, у масиві кримінальних правопорушень, принаймні для цілей кримінологічної науки, формуємо окрему систему посягань на громадську безпеку – вуличну насильницьку злочинність. Детермінувати вказане поняття можливо як сукупність посягань на визначені кримінальним законодавством об'єкти правової охорони, спільним знаменником яких постає спеціальна обстановка – безпосередньо середовище вулиці, а однією з рис – присутність насильницького елементу.

Підсумовуючи слід зазначити, що вулиця є прямим індикатором рівня життя суспільства. Таке середовище або відповідає базовим потребам індивіда у безпеці, дозвіллі тощо, або є хаотичним, небезпечним та занедбаним. Очевидною постає необхідність дослідження вуличної насильницької злочинності задля цілей запобігання, зокрема кримінологічного, оскільки саме ця наука завдяки широкому спектру методів та міждисциплінарних підходів здатна різнобічно дослідити це явище об'єктивної дійсності.

Важливо також зауважити, що в українському суспільстві спостерігаються стійкі тенденції загострення чутливості до насильства внаслідок поглиблення розуміння його сутності як негативної та водночас невід'ємної складової буденного життя суспільства, а тому дослідження стосовно протидії насильству не втрачатимуть актуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 р. № 2862-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
2. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування та забудова територій. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 26.04.2019 р. № 104. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3260441209981634046?doc_type=2 (дата звернення: 01.04.2024).
3. Про благоустрій населених пунктів. Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затв. наказом Ген. прокурора від 30.06.2020 р. № 298 (у ред. наказу від 17.08.2023 р. № 231). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 02.04.2024).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 квітня 2018 р., судова справа № 569/1111/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73532589> (дата звернення: 05.04.2024).
6. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення: Закон України від 22.09.2005 р. № 2899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
7. Про єдиний облік злочинів: Інструкція від 26 березня 2022 року № 20/84/293/126/18/5, затв. наказами Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової Адміністрації України, Міністерства юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020900-02#Text> (дата звернення: 07.04.2024).
8. Інструкція про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України: затв. наказом Міністерства оборони від 10.10.2016 р. № 515. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1429-16#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс України, Закон, від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
10. Головкін Б.М. Злочинність на вулицях та в інших громадських місцях. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pbzz_2013_26_9.pdf (дата звернення: 11.05.2024).
11. Півень А. В. Кримінологічна характеристика та профілактика вуличної насильницької злочинності: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 73.
12. Беліков К. А. Вулична злочинність в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження: поняття та основні прояви. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 318–321. URL: http://sej.org.ua/6_2019/78.pdf (дата звернення: 01.06.2024).
13. Сметаніна Н. В. *Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології*: монографія; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2016. 192 с.